

INTERREG V-A
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

INTERREG V-A SK-CZ

304021D016

**Koordinácia ochrany, monitoringu a manažmentu západokarpatskej
populácie vlka dravého a rysa ostrovida na česko-slovenskom pomedzí
ŠELMY SKCZ**

Ochrana stád hospodárskych zvierat pred veľkými šelmami

Metodická príručka pre chovateľov hospodárskych zvierat

ÚBO AV ČR, v.v.i.: Krojerová J., Barančeková M., Turbaková B., Homolka M., Koubek P.
Hnutí DUHA Olomouc: Kutal M., Duľa M., Bojda M.
NLC: Slamka M., Bučko J., Sedliak M., Sujová K., Frič, L.
ŠOP SR: Drengubiak, P., Machcíník, B., Záhorec L.,

Zvolen, júl 2019

OBSAH

1.	Úvod	4
2.	Veľké šelmy na Slovensku	5
2.1	Medveď hnedý	5
2.2	Vlk dravý	6
2.3	Rys ostrovid	7
2.4	Šakal zlatý	8
3.	Hospodárske škody spôsobené veľkými šelmami	10
4.	Metódy ochrany hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám	12
4.1	Salašnicke strážne psy	12
4.1.1	Charakteristika niektorých rás a plemien ovčiarskych strážnych psov	13
4.1.2	Právne aspekty chovu a držania pastierskych strážnych psov	15
4.1.3	Výchova, výcvik a využívanie pastierskych strážnych psov	16
4.2	Košiare a elektrické ohradníky	18
4.3	Odrádzadlá, detekčné a odplašovacie zariadenia, osvetlenie.....	18
4.4	Zhodnotenie existujúcich spôsobov ochrany proti škodám spôsobovaným veľkými šelmami ..	18
5.	Určenie pôvodcu usmrtenia zvierat	20
5.1.	Vlk dravý	20
5.2.	Medveď hnedý	21
5.3.	Rys ostrovid	23
6.	Praktické skúsenosti z chovu hospodárskych zvierat a ich ochrany.....	24
6.1.	Útok vlkov	24
6.2.	Konflikt záujmov	24
6.3.	Poznatky zo Škandinávie	25
6.4.	Ochrana hospodárskych zvierat v Namíbií	25
6.5.	Výsledky projektu ŠELMY SK-CZ	26
7.	Ako postupovať pri vzniknutej škode	28
7.1.	Postup.....	28
7.2.	Podmienky pre uplatnenie náhrady škody.....	33
8.	Literatúra	35

1. ÚVOD

Medveď hnedý (*Ursus arctos*), vlk dravý (*Canis lupus*) a rys ostrovid (*Lynx lynx*) sú autochtónne druhy slovenskej fauny, stojace na vrchole potravnjej pyramídy. Patria medzi tzv. dáždnikové (umbrella species) i kľúčové druhy (keystone species) s veľkými nárokmi na priestor, pričom v danom prostredí plnia kľúčovú úlohu z hľadiska jeho štruktúry, funkcií, produktivity a pod. (Urban 2015). Tieto, tzv. „veľké šelmy“ sa v súčasnosti musia adaptovať na život v ľuďmi osídlenej a využívannej krajine. Výrazné zmeny, ktoré v nej prebiehajú, vedú najmä k likvidácii a fragmentácii ich biotopov a často predstavujú vážne ohrozenie populácie daných druhov, respektíve narušenie ich migračných trás. So znižovaním sa prirodzeného prostredia veľkých šeliem zároveň narastá počet ich vzájomných konfliktov s človekom. Všetky tri druhy sú zaradené medzi tzv. konfliktné druhy živočíchov, pretože spôsobujú ľuďom škody. Štát kompenzuje (uhrádza) tieto škody na vybraných komoditách, resp. na ľudskom zdraví. Práve problematika škôd i obáv o bezpečnosť či zdravie ľudí výrazne rezonuje nielen medzi poľovníckou ale aj širokou verejnosťou, a preto praktická ochrana veľkých šeliem na Slovensku naráža na viaceré problémy (Urban 2015). V poslednom období sa na Slovensku zaznamenal príchod, šírenie a aj nárast početnosti ďalšej veľkej šelmy, šakala zlatého (*Canis aureus*). Aj keď význam vplyvu tejto psovitej šelmy na pôvodnú faunu a možné konflikty s človekom zatiaľ nie je úplne zrejmý, určite si zasluhuje našu pozornosť.

Čitateľ tejto príručky získa základné informácie o veľkých šelmách žijúcich na Slovensku a areáli ich súčasného výskytu a tiež informácie o oblastiach s výskytom útokov na hospodárske zvieratá. Zoznámi sa aj so základnými metódami ochrany hospodárskych zvierat, najčastejšie používanými plemenami pastierskych strážnych psov, právnymi aspektmi ich chovu a držania a tiež metódami ich výcviku a výchovy. Samostatná kapitola je venovaná určovaniu pôvodcu usmrtenia zvierat. V príručke sú uvedené aj praktické skúsenosti z chovu hospodárskych zvierat a ich ochrany, ktoré získal kolektív autorov počas terénnych prác alebo štúdia odbornej literatúry. V záverečnej časti sa uvádza, ako má chovateľ pri vzniknutej škode postupovať, komu vzniknutú škodu nahlásiť a aké sú podmienky uplatnenia náhrady škody. Zaujímavé informácie a poznatky čitateľ nájde aj v popisoch fotografií uvedených v rámci publikácie.

Táto publikácia vznikla v rámci riešenia projektu:

INTERREG V-A SK-CZ

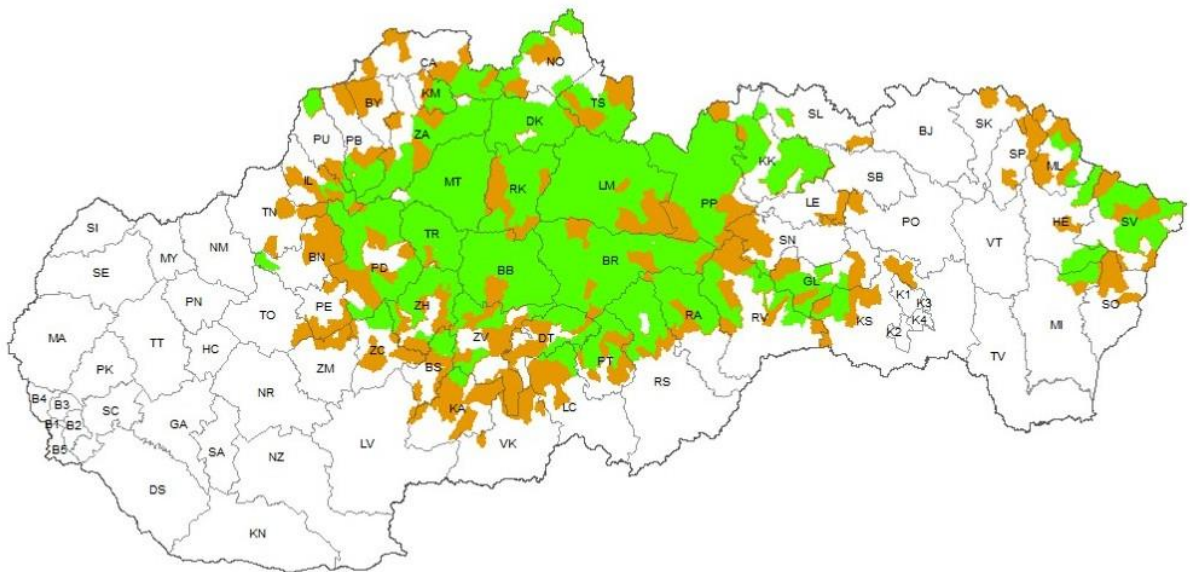
304021D016

**Koordinácia ochrany, monitoringu a manažmentu západokarpatskej
populácie vlka dravého a rysa ostrovida na česko-slovenskom pomedzí
ŠELMY SKCZ**

2. VEĽKÉ ŠELMY NA SLOVENSKU

2.1 Medveď hnedý

Medveď hnedý je naša najväčšia šelma. Dĺžka tela samcov môže dosahovať aj vyše 2 m, výška v kohútiku 135 cm a hmotnosť 350 kg. Samice sú menšie (Červený a kol. 2004). Kedysi súvislý eurázijský areál tohto druhu zaberá dnes v Európe len malú časť pôvodného rozšírenia. Na Slovensku obýva horské oblasti s ihličnatými a zmiešanými lesmi (Krištofík a kol. 2012). Podľa údajov z poľovníckych štatistík sa medveď v súčasnosti trvalo vyskytuje približne na výmere 14 400 km², čo predstavuje 29,4 % rozlohy SR (Obr. 1). Charakteristický je samotárskym spôsobom života (Obr.2), samec je spolu so samičou len v čase ruje, ktorá prebieha približne od polovice apríla do začiatku júla. Samica žije s tohtoročnými mláďatami (1 – 4, zriedkavo 5), prípadne aj s mláďatami z predošlého roku.

Obr.1 Areál výskytu medveďa hnedého na Slovensku, zelená - rok 2000, hnedá - nárast územia do roku 2018 (Zdroj NLC).

Obr. 2 Medveď hnedý v oblasti Kysuckých Beskýd (fotopasca Bučko 2019).

Publikované štúdie poukazujú na dvojrcholovú aktivitu medveďa a to ráno a večer (napr. Kalaš, 2017). Potrava medveďa hnedého je rozmanitá, je všežravec. Na jar, keď opustí zimný brloh s obľubou vyhľadáva zdochliny. Vo výskume, ktorý realizovali Rigg a Gorman (2005) na základe analýz trusu v tatranskej oblasti, prevládala v potrave medveďa hnedého rastlinná potrava, zvyšky po hospodárskych zvieratách neboli v truse identifikované. Medveď môže napádať hospodárske zvieratá, u nás najmä ovce, ale i mladý hovädzí dobytok. Príležitostne ničí včelíny, škody spôsobuje aj na ovse, kukurici, pšenici a na ovocných stromoch (Červený a kol. 2004). Niektoré jedince synantropizujú a živia sa na skládkach odpadov.

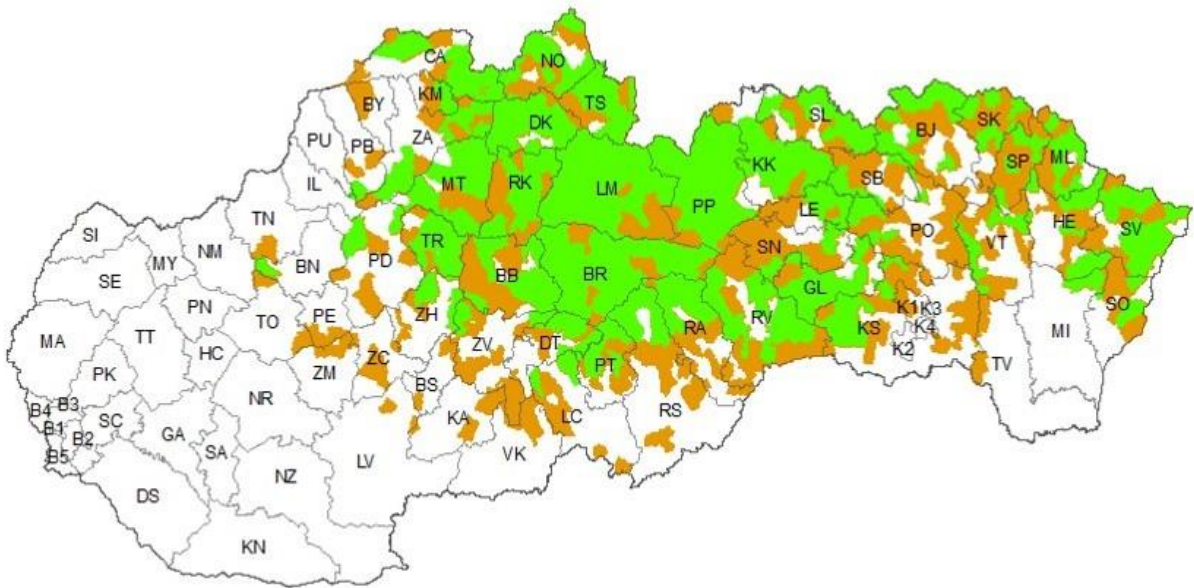
2.2 Vlk dravý

Vlk dravý je autochtónnym druhom slovenskej fauny a zároveň predstavuje najväčšiu európsku psovité šelmu (Obr.3). Dĺžka tela dosahuje až 160 cm, chvosta 60 cm, výška na kohútiku 90 cm a hmotnosť až 70 kg. Postavou sa podobá nemeckému ovčiakovi, ale má širšiu zašpicatenú hlavu a kratšie trojuholníkové ušnice. Srst' je hrdzavo-hnedá až sivočierna, len spodná časť tela a vnútorné strany končatín sú belavé (Červený a kol. 2004).

Obr. 3 Vlk dravý v oblasti Kysuckých Beskýd (fotopasca Bučko 2019).

Vlk je z európskych veľkých šeliem najviacej expandujúci druh a hranica jeho areálu sa opäť posúva na západ. Na základe údajov z poľovníckych štatistík sa v súčasnosti vlk na Slovensku trvalo vyskytuje na území 17 800 km², čo predstavuje 36,3 % z výmery SR (Obr. 4). Od roku 2000 sa tak zaznamenal plošný nárast 4 700 km². Vlk je spoločenské zviera, keď s výnimkou obdobia ruje žije v rodinných svorkách s pevnou sociálnou organizáciou a hierarchiou. Ruja prebieha v januári až februári a po 9 až 10 týždňoch rodí vlčica v skrytom brlohu 4 – 8 mláďat. Hlavným zdrojom potravy vlka je raticová zver, v našich podmienkach je to najčastejšie jeleň lesný, diviak a srnec, významnú súčasť potravy tvorí aj rastlinná potrava a zdochliny. V oblastiach trvalého výskytu môže vlk napádať domáce zvieratá, predovšetkým ovce a kozy, a priživovať sa na odpadkoch v blízkosti ľudských sídel.

Obr. 4 Areál výskytu vlka dravého na Slovensku, zelená - rok 2000, hnedá - nárast územia do roku 2018 (Zdroj NLC).

2.3 Rys ostrovid

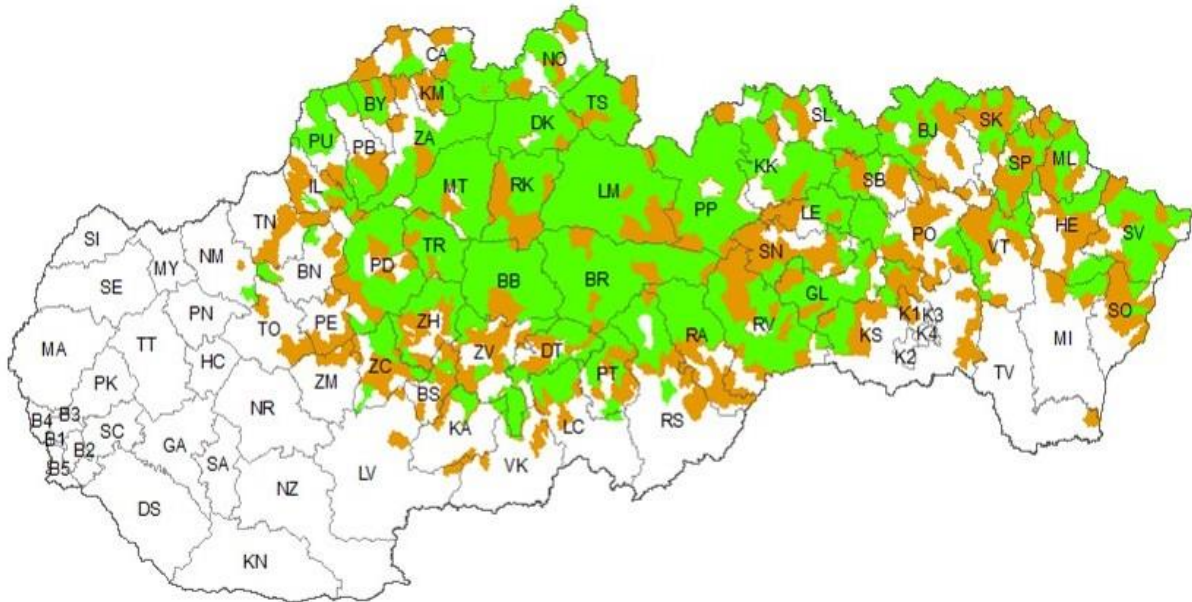
Rys ostrovid je najväčšia európska mačkovitá šelma. Dĺžka tela dosahuje až 120 cm, chvosta 25 cm, výška v kohútiku 70 cm. Hmotnosť samcov dosahuje až 35 kg, samice sú menšie (Červený a kol. 2004). Pre rysa je charakteristická hustá sivožltá až hrdzavohnedá srst s viac alebo menej nápadnými škvrkami (Obr.5).

Obr.5 Rys ostrovid v oblasti Javorníkov (fotopasca Slamka 2018).

V minulosti rys obýval lesnaté oblasti takmer v celej Eurázii, v dôsledku klčovania lesov a ľudského prenasledovania sa však zachovali len populácie na Škandinávskom polostrove, severovýchode Európy, v Karpatoch a v niektorých pohoriach Balkánu. Úspešne sa také

podarilo rysa z Karpát reintrodukovať do Alp, Švýcarské Jury nebo na Šumavu. Podľa údajov z poľovníckych štatistík sa v súčasnosti rys ostrovid na Slovensku trvalo vyskytuje na území 18 900 km², čo od roku 2000 predstavuje nárast o 3 600 km² (Obr. 6). Podľa Červeného a kol. (2004) je najdôležitejšou potravou rysa raticová zver, najmä srnčia, slabé jedince jelenej zveri, muflón, kamzík, daniel, menej diviacia zver. Preferenciu na srnčiu a jeleniu zver potvrdzujú aj výsledky nášho projektu z oblasti Javorníkov (Slamka a kol. 2019). Útoky na hospodárske zvieratá sú zaznamenávané len zriedkavo.

Obr. 6 Areál výskytu rysa ostrovida na Slovensku, zelená - rok 2000, hnedá - nárast územia do roku 2018 (Zdroj NLC).

2.4 Šakal zlatý

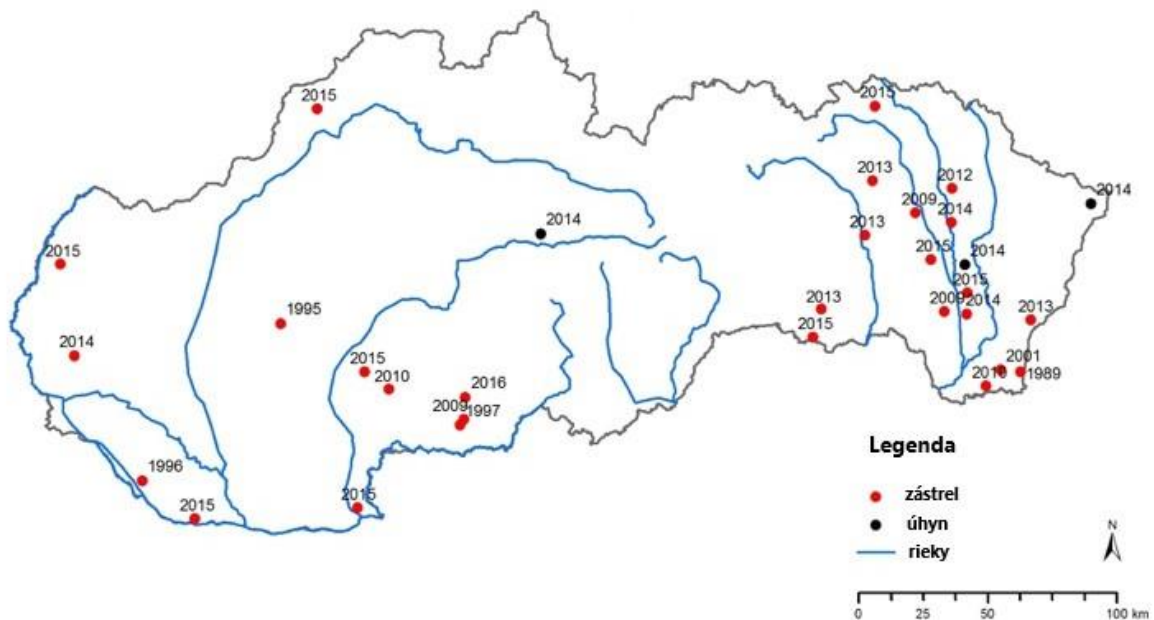
Šakal zlatý je jedna z najrozšírenejších psovitých šeliem, pričom jeho expanziu z Balkánu na severozápad do európskych krajín zaznamenávame v posledných dvoch desaťročiach. Aj keď sa na základe písomných správ o „malých červených“, resp. „trstových“ vlkoch (napr. z roku 1935) predpokladá, že sa tento druh na území Slovenska v minulosti už vyskytoval (Hell a Bleho 1995, Červený a kol. 2004), do zoznamu cicavcov bol u nás zaradený až v roku 1947 (Sládek a Mošanský 1985). Prvý oficiálny údaj o novodobom výskyte je ale až z roku 1989 na základe jedinca uloveného na juhovýchode krajiny (Mošanský 1995). Ďalších päť úlovkov potvrdzujúcich šírenie tohto druhu na našom území je z rokov 1995 až 2001 a v tomto období sú zaznamenané aj viaceré pozorovania (Danko 2012). Poľovnícke štatistiky evidujúce jarne kmeňové stavy tohto druhu vykazujú od roku 2009 každoročný nárast početnosti, pričom medzi rokmi 2012 až 2015 vzrástli až 5-násobne.

Šakal zlatý má podobný tvar tela ako vlk, ale je menší, vyzerá ako veľmi veľká vysokonohá líška (Obr.7). Dĺžka tela dosahuje až 100 cm, chvosta 25 cm, výška na kohútiku 50 cm a hmotnosť 15 kg. Sfarbenie srsti je podobné ako pri vlkovi, prevláda však hrdzavý nádych (Červený a kol. 2004). Aj keď sme šakala zlatého zaznamenali v horskej oblasti Kysuckých Beskýd v nadmorskej výške 900 m (Bučko a Slamka 2019, nepublikované), jeho výskyt na Slovensku sa vo väčšine prípadov viaže na oblasť nížin a pahorkatín, kde sa spravidla nachádzajú vlhké biotopy v susedstve antropogénnej kultúrnej krajiny (Danko 2012), a zrejme preto je najrozšírenejší v oblasti juhovýchodného Slovenska (Obr. 8).

Obr. 4 Šakal zlatý v oblasti Kysuckých Beskýd (fotopasca Bučko 2019).

Doposiaľ nemáme overené informácie o reprodukcii druhu na našom území, z každoročne sa opakujúcich miest hlásení o výskyte je možné túto skutočnosť predpokladať. Šakaly sa živia hlodavcami, obojživelníkmi, mäkkýšmi, hmyzom, zdochlinami, ale aj ovocím a inou rastlinnou potravou. Lovia aj malú zver, najmä mláďatá, srnčatá a výnimočne aj ovce, kozy a hydinu (Červený a kol. 2004).

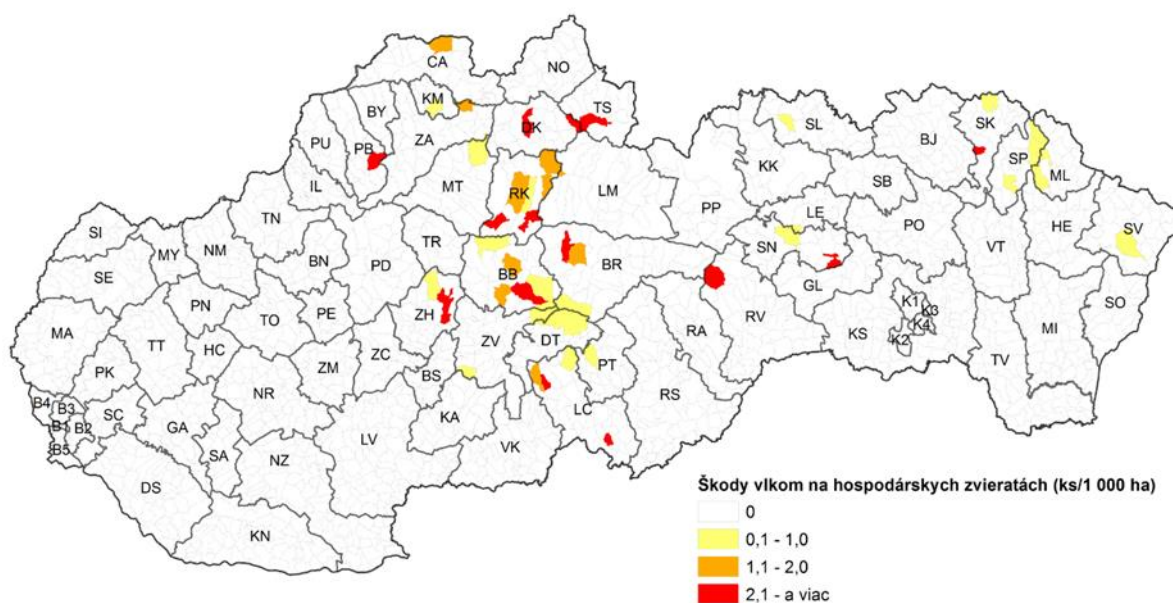

Obr. 8 Záznam o love a nájdených kadáveroch šakala zlatého na Slovensku do roku 2016 (Slamka a kol. 2017)

3. HOSPODÁRSKE ŠKODY SPÔSOBENÉ VEĽKÝMI ŠELMAMI

Chov hospodárskych zvierat v areáli veľkých šeliem prináša so sebou aj riziko vzniku škôd na týchto zvieratách. Ulovenie hospodárskeho zvierata je pre šelmu zvyčajne omnoho jednoduchšie, ako ulovenie divo žijúcej zveri. Vďaka svojej vysokej inteligencii často prekonajú aj ochranu pomocou pastierskych psov, prípadne nesprávne inštalovaných elektrických a iných ohradníkov. Medveď dokáže vďaka svojej sile a obratnosti vnikáť aj do dobre uzamknutých objektov, kde sú zvieratá ustajnené v noci. Okrem priamych škôd na hospodárskych zvieratách vznikajú pri útokoch aj škody na majetku (ohradníky, budovy, krmné zariadenia, úle a pod.) prípadne škody na pastierskych strážnych psoch. Ojedinele môže dôjsť aj k ohrozeniu zdravia až života personálu starajúceho sa o hospodárske zvieratá. Netreba zabúdať na skutočnosť, že chovateľom vznikajú zvýšené náklady už v dobe, keď musia zabezpečovať finančne náročnú preventívnu ochranu pred útokmi šeliem (nákup elektrických ohradníkov, zakúpenie a výcvik pastierskych psov, školenia personálu a pod.).

Za **vlka dravého** boli v rámci poľovníckych štatistík vykázané v roku 2018 škody na hospodárskych zvieratách v celkovej hodnote 48 725 eur a vyplatená náhrada za ne v hodnote 33 849 eur. Celkove vlk spôsobil škodu na 298 ks hospodárskych zvierat, z ktorých bolo 14 ks hovädzieho dobytku, 270 oviec a 14 kôz. Ku škodám na hospodárskych zvieratách spôsobených vlkom dochádza predovšetkým v horských oblastiach stredného Slovenska. V roku 2018 sa najviac, až 23 % všetkých škôd vyskytlo v okrese Banská Bystrica. Nasledoval okres Ružomberok s 20 % škôd. V okresoch Dolný Kubín, Lučenec, Považská Bystrica, Trebišov, Revúca sa vyskytlo 5 – 7 % všetkých škôd. Pod 5 % všetkých škôd zaznamenali aj okresy Čadca, Žilina, Zvolen a ďalšie (Obr. 9).

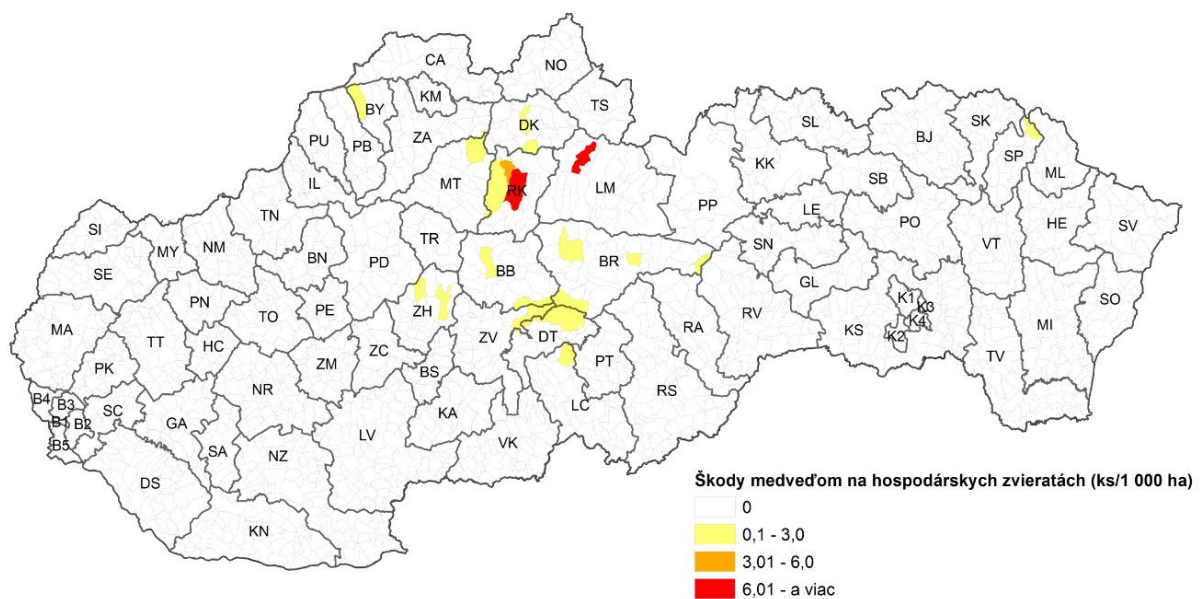

Obr. 9 Oblasti s výskytom hlásených škôd spôsobených vlkom dravým na hospodárskych zvieratách v roku 2018 (Zdroj NLC).

U **rysa ostrovida** boli vykázané škody na hospodárskych zvieratách skoro zanedbateľné, keď sa vykázať len 4 ks oviec v okrese Trebišov a 1 ks hovädzieho dobytku v okrese Medzilaborce. Tieto škody dosiahli hodnotu 600 eur.

Až 73 % škôd na hospodárskych zvieratách spôsobených **medveďom hnedým** bolo v roku 2018 vykázaných v okrese Ružomberok, pričom sa jednalo predovšetkým o škody na ovciach (275 ks). Len ojedinele sa vyskytli aj škody na hovädzom dobytku (6 ks). Z pomedzi ďalších okresov bolo vykázaných 15 % všetkých škôd v okrese Liptovský Mikuláš a pod 2 % celkového počtu škôd sa vykážalo aj v okresoch Brezno, Dolný Kubín, Martin, Bytča a ďalšie (Obr. 10).

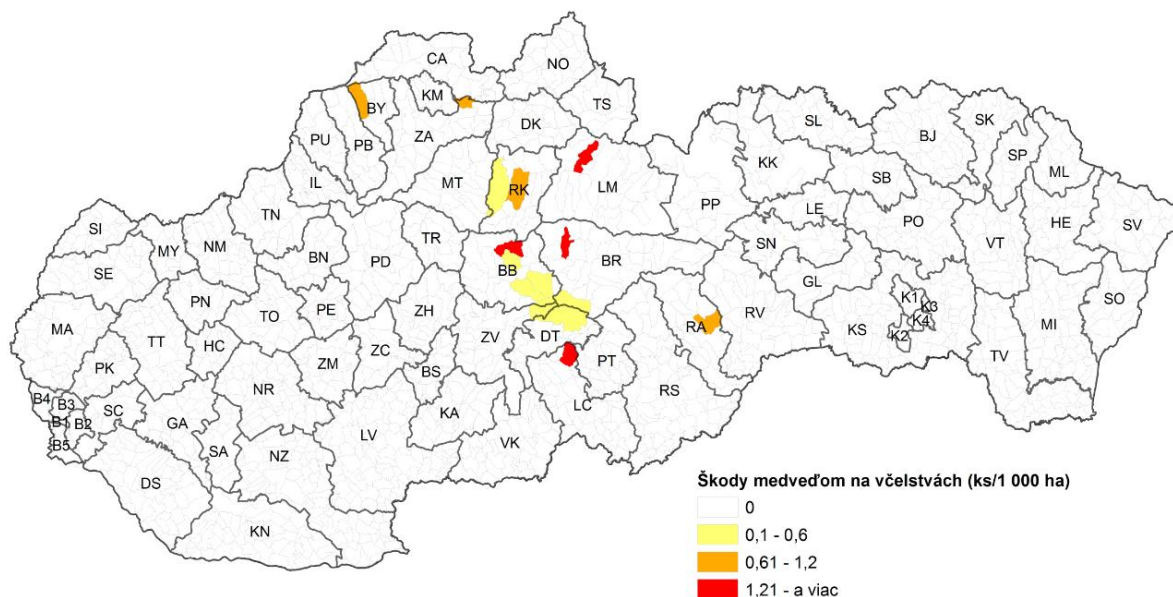
U **medveďa hnedého** boli zhodnotené aj škody na včelstvách, ktoré mali v posledných decéniách vzrastajúcu tendenciu. Kočovanie včelárov po horských oblastiach Slovenska sa už dnes neobíde bez dokonalej ochrany elektrickými ohradníkmi, prípadne umiestnením včelstiev na vysoké stĺpové podstavce, na ktoré sa medveď nemôže dostať (Obr.11). Z celkového počtu 51 zničených včelstiev (úľov), bolo 15 ks v okrese Ružomberok, 8 v okrese Banská Bystrica, 6 v okrese Liptovský Mikuláš, po 5 v okresoch Bytča, Lučenec, Brezno a pod 5 ks v okresoch Revúca, Detva, Žilina.

Obr. 10 Oblasti s výskytom hlásených škôd na hospodárskych zvieratách spôsobených medveďom v roku 2018 (zdroj NLC).

Obr. 11 Umiestnenie včelstiev na stĺpových podstavcoch (Drengubiak, 2018).

Obr.8 Oblasti s výskytom hlásených škôd spôsobených medveďom na včelstvách v roku 2018 (zdroj NLC).

4. METÓDY OCHRANY HOSPODÁRSKÝCH ZVIERAT PROTI VEĽKÝM ŠELMÁM

Ako preventívne opatrenia na čiastočnú, resp. úplnú elimináciu škôd spôsobených veľkými šelmami na hospodárskych zvieratách pri pasení a nocovaní, možno v praxi používať salašnícke strážne psy, elektrické ohradníky, košiare, odrádzadlá, detekčné a odplašovacie zariadenia a osvetlenie (Program starostlivosti o vlka dravého).

4.1 Salašnícke strážne psy

Juhorský ovčiak (Ukrajina), kuvasz (Maďarsko), maremmansko-abruzzský pes (Taliano), podhalanský ovčiak (Poľsko), šarplaninec (Bosna a Albánsko), pyrenejský horský pes (Francúzsko), kaukazský ovčiak (Gruzínsko), stredoázijský ovčiak (Rusko), toto sú len niektoré plemená a krajiny pôvodu robustných, priemerne 35 – 40 kg vážiacich a v kohútiku až 80 cm vysokých psov, ktoré boli po celé generácie šľachtené na ochranu pasúcich sa hospodárskych zvierat a majetku ľudí pred veľkými predátormi. Ich charakteristické vlastnosti dedené od predkov vyplývajú z povahy práce, na ktorú boli využívané. Pripisuje sa im veľmi dobrá vrodená ostražitosť, prirodzená vlastnosť ochraňovať svoje domáce prostredie, samostatnosť a tiež schopnosť spolužitia s inými domácimi zvieratami za predpokladu, že v ich spoločnosti vyrastali. Aj na Slovensku, v krajine s niekoľko storočnou tradíciou ovčiarstva, bolo v ťažkých horských podmienkach s bohatým výskytom medveďov, vlkov a rysov vyšľachtené takéto plemeno – slovenský čuvač.

Strážne psy vo dne aj v noci sprevádzajú čriedy oviec, kôz, koní, dobytky a zastrašujú šelmy výhražnými prejavmi a postojmi, čím narúšajú postupnosť jednotlivých fáz lovu. Tento spôsob ochrany je v súčasnosti veľmi účinný aj pri ochrane stád pred útokmi ohrozenými druhmi európskych veľkých šeliem, ktorým psy bránia v prístupe k hospodárskym zvieratám (Findo a Skuban 2011). Salašnícke strážne psy dodnes predstavujú najúčinnnejší spôsob ochrany a obrany hospodárskych zvierat pred útokmi veľkých šeliem.

Podľa Find'a a Skuban (2011) musí pastiersky pes spĺňať tri základné vlasti:

- Spolahlivosť** – nesmie zraňovať statok, vyrušovať ho pri pasení a odpočinku, rodení mláďat alebo inej aktivite,
Vernosť – musí byť verný statku a zotrvať v jeho tesnej blízkosti,
Stráženie – pri priblížení šelmy alebo neznámej osoby musí brechať.

4.1.1 Charakteristika niektorých rás a plemien ovčiarskych strážnych psov

Vzhľad aj povaha pastierskych strážnych psov vyplýva z požiadaviek, ktoré boli na nich od dôb ich vzniku kladené. Veľmi zaujímavo a aj presvedčivo to opisujú Blätter a Findo (2018):

Ke hľadání mohou být využíváni všichni psi. Ti „praví“ pastevečtí by však neměli být používáni k manipulaci se zvířaty. Pavevecký pes, pokud má vykonávat to, na co byl šlechtěn, totiž musí být součástí stáda, tudíž ovce se ho nesmějí bát. Pes mezi nimi může chodit a ovce si ho nebudou zdánlivě všímat. Z toho je patrné, že vzhled a povaha téměř všech plemen pasteveckých psů vyplývá z požadavku „být součástí stáda“ (splynout s ním) a „být jeho ochráncem“ (být silní na těle i na duchu).

Proto jsou to psi:

- 1. zhruba stejně velcí jako ovce, jednobarevně zbarvení (většinou i jako ovce, tj. bílí nebo šedí, ne strakatí), hodně ochlupacení (někteří i s dredy – Komodor, Bergamský),*
- 2. silní, ale ne robustní; pohybliví, ale zdánlivě líní; mají hluboký (zастрашující) hlas; při štěkání zpočátku tzv. „bublají“ (což dává předzvěst skutečné síly a nebojácnosti); svoji sílu dávají najevo neústupností, pouze hrozbou a ne útokem,*
- 3. spolehliví, odvolatelní – pokud nejsou spolehliví a odvolatelní, jsou nebezpeční.*

Slovenský čuvač

Domovom slovenského čuvača sú slovenské hory, kde ho už stáročia chovali ako pastierskeho psa (Nejmanová a Humpál, 1981). Čistokrvne chovať sa začal až v období medzi dvoma svetovými vojnami. Slovenského čuvača v atlasoch opisujú ako psa impozantného vzhľadu, neobyčajne inteligentného, pokojného a sebavedomého ochrancu čried. Hustá biela srst' ho dokonale chráni pred nepriaznivými a drsnými podmienkami horských pasienkov. Vzhľadom sa podobá na blízkeho príbuzného maďarského kuvasa a tiež na podhalanského ovčiarskeho psa. Výška v kohútiku mladého psa dosahuje 64 cm a hmotnosť 35 kg.

Obr. 9 Slovenský čuvač pri strážení čriedy v okolí Brusna (Slamka 2014).

Stredoázijský ovčiak

Oblasťou pôvodu tohto robustného plemena sú blízky východ a stredoázijské republiky. S najväčšou pravdepodobnosťou pochádza z oblasti medzi Uralom, Kaspickým morom, Malou Áziou a územím až po severozápadnú hranicu Číny. Regionálne rasy možno nájsť v Turkménsku, Kazachstane, Kirgizsku, Azerbajdžane, Uzbekistane, Afganistane a Iráne.

Stredoázijský ovčiak nikdy vo svojej histórii nebol vedený ako služobný pes a nasadený proti ľuďom, preto v porovnaní napr. s kaukazským ovčiakom je menej agresívny a lepšie zvládnuteľný (Findo a Skuban 2011). Psy dosahujú hmotnosť od 55 – 79 kg, suky 40 – 65 kg. Výška býva u psov od 65 – 78 cm, u súk 60 – 69 cm. Stredoázijský ovčiak má ako aj iné azijaty vyvinutý lovecký inštinkt, ktorý je pri ochrane stád v našich podmienkach potrebné potláčať.

Obr. 10 Deväťmesačná suka stredoázijského ovčiaka pri strážení čriedy oviec v okolí Strelníkov (Slamka 2015).

Kaukazský ovčiak

Toto plemeno má pôvod v kaukazských štátoch bývalého Sovietskeho zväzu a datuje sa do obdobia stredoveku. Využívalo sa na stráženie čried, ale aj na vojenské účely. Priemerná dĺžka života tohto v kohútiku až 75 cm vysokého psa (suky do 70 cm) s hmotnosťou až 70 kg je 10 – 11 rokov. Rigg (2010) uvádza, že pri skúšobnom nasadení kaukazských ovčiakov na Slovensku bolo ochraňovanie stád veľmi účinné, zaznamenali sa však aj problematické reakcie na cudzích ľuďoch, vrátane pastierov pod vplyvom alkoholu. V porovnaní so slovenským čuvačom ich viac ovplyvňovali letné horúčavy.

Obr. 11 Kaukazský ovčiak (Slamka 2017)

Anatolský ovčiak (Kangal)

Krajinou pôvodu je Turecko a rovnako sa datuje do obdobia stredoveku. Anatolský ovčiak je spoločné pomenovanie pre všetky regionálne rasy psov, ktorých krajinou pôvodu je Turecko (Findo a Skuban 2011). Psy sa dožívajú 10 – 11 rokov a dorastajú do výšky 75 – 80 cm (pes) a 64 – 75 cm (suka) a hmotnosti až 70 kg. Pastieri vyberajú štence tak, aby ladili s farbou oviec. Kangal má vyvinutý aj poľovný inštinkt a pre svoje prežitie ho niekedy aj potrebuje, pretože si niekedy potravu musí zabezpečiť sám.

4.1.2 Právne aspekty chovu a držania pastierskych strážnych psov

- **Zákon č. 282/2002 Z. z.**, ktorým sa upravujú niektoré podmienky držania psov
Zákon stanovuje povinnosť evidencie a povinnosti držiteľa a vodiča psa pri vodení psov mimo chovného priestoru. V § 7 sa uvádzajú priestupky, ktorých sa ako držiteľ alebo vodič psa môžete dopustiť.
- **Zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti**
Zákon okrem iného stanovuje veterinárne požiadavky na zdravie a ochranu zvierat. V § 22 Ochrana zvierat v odstavci 1 uvádza povinnosť držiteľa zvierťa pri jeho chove a držaní zabezpečiť jeho ochranu a pohodu, ktorou sa rozumie dosiahnutie takého vzťahu medzi prostredím a každým individuálnym zvieratom, ktorý s ohľadom na druh zvierťa, stupeň jeho vývoja, prispôsobenia sa a domestikácie zaručí jeho dobrý zdravotný stav, fyziologické a etologické potreby, dostatočnú voľnosť pohybu, sociálne vzťahy, rozvíjanie jeho daností a fyziologické prejavy správania a v odstavci 2 uvádza konkrétne konania, ktoré sa okrem odôvodnených prípadov považujú za týranie zvierťa. V bode 5 sú ďalej uvedené primerané dôvody na usmrtenie zvierťa.
- **Vyhláška č. 123/2008** o podrobnostiach o ochrane spoločenských zvierat
Vyhláška okrem iného stanovuje všeobecné požiadavky na ochranu spoločenských zvierat a požiadavky na jej zabezpečenie. Špecifické požiadavky na ochranu psov sú uvedené v § 4. V odstavci 3 tohto paragrafu sú uvedené podmienky držania psa na reťazi. § 8 uvádza všeobecné požiadavky na chovné zariadenia pre spoločenské zvieratá.
- **Zákon č. 326/2005 Z. z. o lesoch**
Účelom tohto zákona je okrem iného zachovanie, zveľaďovanie a ochrana lesov ako zložky životného prostredia a prírodného bohatstva krajiny na plnenie ich nenahraditeľných funkcií. Podľa § 31 tohto zákona je na lesných pozemkoch zakázané pást' (pripravuje sa novelizácia znenia, poznámka autorov) hospodárske zvieratá a voľne púšťať psov okrem psov poľovníckych a služobných pri výkone povinností, alebo iné domáce zvieratá. Druhy hospodárskych zvierat charakterizuje Zákon č. 194/1998 Z. z. o šľachtení a plemenitbe hospodárskych zvierat a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v § 2 odstavec 4.
- **Zákon č. 274/2009 Z. z. o poľovníctve**
Tento zákon okrem iného upravuje podmienky zachovania druhovej pestrosti a zdravých populácií voľne žijúcej zveri a jej prirodzených biotopov. Podľa § 24 Ochrana poľovníctva, odstavec 3 sa v poľovnom revíri zakazuje voľný pohyb psa vo vzdialenosti väčšej ako 50 m od osoby, ktorá psa vedie. Zákaz sa nevzťahuje na služobných

psov používaných podľa osobitných predpisov a poľovných psov pri výcviku a výkone poľovníctva. Podľa § 29 Práva a povinnosti člena poľovníckej stráže, odstavec 1 bod f, je člen poľovníckej stráže oprávnený usmrtiť v poľovnom revíri voľne sa pohybujúceho psa vo vzdialenosti väčšej ako 200 metrov od najbližšej pozemnej stavby. To sa nevzťahuje na poľovníckeho psa a na psa, ktorý má nasadený obojok alebo prsný postroj, pričom tieto musia byť vo výraznej farbe odlišnej od farby srsti.

4.1.3 Výchova, výcvik a využívanie pastierskych strážnych psov

Mimoriadna náklonnosť pastierskych strážnych psov k hospodárskym zvieratám sa získava tak, že sa ako štence už v útlom veku odstavajú od matky a vo vhodne upravenej ohrade a podmienkach sa chovajú výhradne v spoločnosti hospodárskych zvierat (Slamka a kol. 2015). Obmedzuje sa aj ich kontakt s človekom. Cieľom tejto metódy je dosiahnuť stav, ktorý sa opisuje ako: „pes si myslí, že je ovca“. Po takomto návyku, približne vo veku 5 mesiacov, začínajú dospelávajúce psy sprevádzať hospodárske zvieratá pri pasení. Je zrejmé, že s ústupom ovčiarstva a chovu hospodárskych zvierat strácali pastieri postupne z generácie na generáciu schopnosť a vedomosti o tom, ako správne pripraviť pastierskeho psa na ochranu čried. Problémy začínajú práve už pri mladých a dospelávajúcich psoch pri prvom pasení. Tieto, aj keď od šteňaťa vyrastajú spolu s ovcami, nabitú mladíckou energiou, podnikajú často pre svet psov typické hravé útoky. Ich obeťou sú najčastejšie jahnenca, ktoré v porovnaní s dospelými ovcami či baranmi, ešte nie sú schopné týmto útokom odolávať. V mnohých prípadoch, ak nedôjde k včasnému zákroku človeka, dochádza až k úhynu jahňaťa. V tých lepších prípadoch to končí rozohnaním čriedy po celom pasienku, čo však mnohí pastieri nie sú ochotní tolerovať a nádejný strážny pes končí na reťazi. Existuje viacero účinných spôsobov ako psa od podobných útokov odradiť, prípadne ich zmierniť, chovateľ však rozhodne musí byť vyzbrojený veľkou trpezlivosťou. V rámci začiatkov výchovy a výcviku pastierskeho strážneho psa odporúčame vyhľadať skúseného chovateľa. V mnohých prípadoch sa tiež stáva, že sa majiteľ alebo pastier hospodárskych zvierat chce zdĺhavému a náročnému odchovu šteňaťa vyhnúť a na salaš privezie už hotového psa. Tu si je však potrebné uvedomiť jednu významnú okolnosť. Rovnako, ako si psy od mladosti navykajú na ovce, je veľmi dôležité, aby boli aj ovce navyknuté na pastierske psy. Výchovu pastierskych strážnych psov vo svojej publikácii podrobne spracoval Rigg (2010).

Obr. 12. Stredoázijský ovčiak v období návyku na život s hospodárskymi zvieratami. Vhodne upravená ohrada mu umožňuje neustály kontakt s ovcami, ale v čase kŕmenia môže pes ovce opustiť a potom nerušene odpočívať (Slamka 2016).

Obr. 13. Slovenský čuvač s ovcami vo výbehu. V prípade, že je šteňa pri hre s jahňatami veľmi energické, pridávajú sa do ohrady dospelé ovce alebo barany, ktoré ho dokážu usmerniť (Slamka 2016).

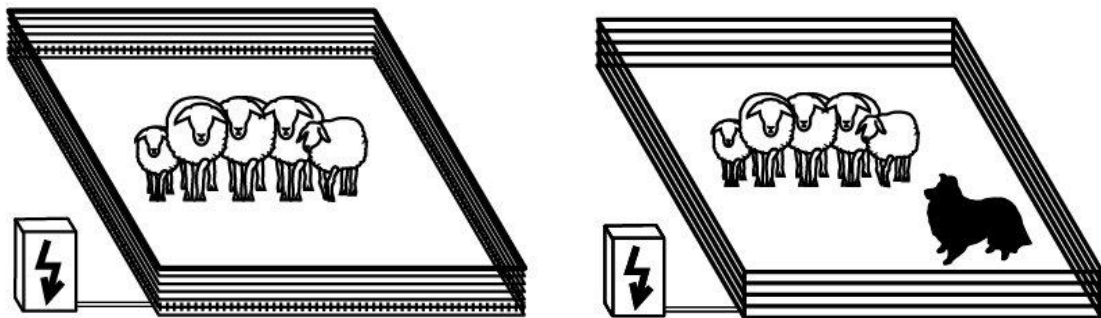
Často je diskutovaná otázka potrebného počtu pastierskych psov pri čriede. Pri voľbe je potrebné brať do úvahy lokalitu pasienkov, charakter terénu, predpoklad výskytu šeliem, vek a skúsenosť psov a pod. Z analýzy mnohých útokov šeliem vyplýva, že jeden strážny pes na ochranu väčších čried pasúcich sa v členitom horskom teréne s bežným výskytom šeliem nestačí (Slamka a kol. 2015). Zvyčajne sa z hľadiska väčšieho sebavedomia a schopnosti odraziť útok votrelca doporučujú minimálne dva psy, pri väčších čriedach minimálne jeden pes na sto oviec (Rigg 2010). Rozhodnutie je na chovateľoch, ktorí však často radšej podstúpia riziko nepredvídateľných prípadných strát na statku, než aby investovali financie do nákupu, starostlivosti a chovu viacerých psov.

Obr. 14 Obranné postavenie kaukazských ovčiakov pri neznámom zvuku z údolia (Slamka 2015)

4.2 Košiare a elektrické ohradníky

Pri tvorbe nočných košiarov sa podľa prílohy č. 5.4 k Programu starostlivosti o vlka dravého (*Canis lupus*) na Slovensku ako preventívne opatrenia proti vlkom odporúča kombinácia kovovej alebo drevenej ohrady chránenej z vonkajšej strany elektrickým ohradníkom. Vyžaduje sa minimálne 1,6 m vysoká ohrada pričom najspodnejšie lanko elektrického ohradníka sa má viesť tesne nad povrchom zeme (od 20 cm). Pravidelným vykášaním trávy sa zabraňuje vzniku skratu pri dotyku vodivého lanka s trávou a bylinami. Pri použití elektrických ohradníkov je rozhodujúce zvoliť dostatočne silný zdroj elektrických impulzov a vytvoriť pre veľké šelmy čo najviac neprekonateľnú bariéru. Odporúčajú sa zdroje impulzov s energiou 3,0 J a viac a napätím minimálne 5 800 V. Dôležitá je vzdialenosť vodivých laniiek alebo drôtov medzi sebou, ktorá by v spodnej časti oplotenia asi do výšky 1,2 metra nemala byť väčšia ako 20 cm. Vo výške nad 1,2 metra môže byť do 30 cm. Vzhľadom na osrstenie veľkých šeliem je najvhodnejšie používať polypropylénové lanká s priemerom 4 a viac mm. Pri tvorbe ohrad väčšieho obvodu sa odporúča minimálne 3 mm, prípadne drôty alebo oceľové lanká.

Obr. 15 Možnosti ochrany stád hospodárskych zvierat pri košiarovaní. Pevný ohradník chránený elektrickým proti podhrabaniu a pásový elektrický ohradník s pastierskym psom (zdroj: www.navratvlku.cz).

4.3 Odrádzadlá, detekčné a odplašovacie zariadenia, osvetlenie

Na ochranu košiarov je možné v súčasnosti použiť bežne dostupné detekčné, odplašovacie a osvetľovacie zariadenia. Ich základnou nevýhodou je, že si na ne šelmy, ale aj iná zver po čase zvyknú a prekonajú ich. Z uvedeného dôvodu sa odporúča ich kombinácia a striedanie.

4.4 Zhodnotenie existujúcich spôsobov ochrany proti škodám spôsobovaným veľkými šelmami

V rámci škôd spôsobených veľkými šelmami na hospodárskych zvieratách najväčší podiel pripadá na škody spôsobené na ovciach. Aj preto sme sa v rámci terénneho prieskumu zamerali prevažne na oblasti s chovom oviec, kde sme analyzovali hlavne:

- spôsob pasenia a nocovania chovaných hospodárskych zvierat,

- používané prostriedky prevencie a ochrany pred napadnutím,
- obranné prostriedky a postupy používané priamo počas útoku.

Pasenie oviec je vo väčšine prípadov realizované tradičným salašnickým spôsobom, ovce sa pohybujú voľne a miesto pasenia usmerňuje pastier za pomoci zavracačích psov. Občas sa ovce využívajú aj na vypásanie areálov poľnohospodárskeho podniku a pod. Celoročne sa v ovčinoch chovajú len plemenné barany, resp. liečené choré a zranené jedince.

Pre minimalizáciu škôd spôsobovaných veľkými šelmami sa zvyčajne využíva nocovanie oviec priamo v areály strediska, tzv. strediskové nocovanie. Takéto nocovanie podmieňuje najmä používanie strojových dojacích zariadení, ku ktorým musia ovce prichádzať do areálu strediska. Tento spôsob úplne vylučuje napadnutie nocujúcich oviec šelmou a subjektom tak odpadajú všetky nevyhnutné práce a opatrenia, ktoré musia vykonávať chovatelia s ovcami nocujúcimi v košiariach mimo stredísk (elektrické ohradníky, stráženie, rozmiestňovanie psov okolo košiara).

V prípade pastvy oviec na vysokohorských lúčach ich nocovanie prebieha v košiariach. Využívajú sa železné, drevené prenosné košiare alebo košiare z elektrických ohradníkov. V tesnej blízkosti košiarov sú umiestnené psy na reťaziach. Pri použití košiarov z elektrického ohradníka žiaľ vo väčšine prípadov ich konštrukcia nevyhovovala účelu ochrany oviec pred veľkými šelmami. Ohradníky pozostávali obyčajne z dvoch, maximálne štyroch, vodivých laniek alebo pások, medzi ktorými boli veľké vzdialenosti. Výška ohradníka nebola vo väčšine prípadov postačujúca, umožňovala preskočenie, resp. prelezenie šelmami. Takéto košiare plnili len funkciu zabránenia pohybu oviec. Nesprávne aplikované a prevádzkované elektrické ohradníky na salašoch uvádza aj Rigg a Gorman (2006).

Na záver tejto kapitoly je potrebné uviesť, že základným pilierom úspešnej ochrany pasúcich sa hospodárskych zvierat proti veľkým šelmám je spoľahlivý a odborne zdatný personál.

Obr. 16 Košiarovanie oviec mimo stredísk prebieha najčastejšie v železných ohradách alebo elektrických ohradníkoch s použitím uviazaných pastierskych strážnych psov (ŠOP SR).

5. URČENIE PŔVODCU USMRTENIA ZVIERAT

Druh veľkej ŧelmy, ktorá spôsobila ŧkodu na hospodárskych zvieratách, poľnohospodárskych plodinách alebo majetku je potrebné určiť z dôvodu správneho stanovenia prislúchajúcej náhrady, ako aj z dôvodu zaznamenania údajov o rozšírení, ekológii, etológii a koexistencii veľkých ŧeliem s človekom v dnešnej urbanizovanej krajine. Aj keď existuje viacero moderných metód určenia druhu predátora (napr. DNA analýzy biologických častí, používanie fotopascí pri strážení zvierat a pod.), bližšie sa budeme ďalej venovať len najčastejšie používanému postupu, ktorým je obhliadka usmrteného (poraneného) zvierata a zaznamenávanie pobytových znakov na mieste vzniku ŧkody.

5.1. Vlk dravý

Vlk je spomedzi našich veľkých ŧeliem najvýznamnejším predátorom hospodárskych zvierat a poľovnej zveri. Jeho úspešnosť je priamo podporovaná lovom vo vysoko organizovaných svorkách. Vlky svoj útok realizujú najčastejšie priamo počas pasenia v menej prehľadnom teréne, kedy pastier dočasne stráca kontakt s okrajmi stáda. Vlk vyčkávajúci v kryte rýchlo napadne ovcu, ktorá sa k nemu priblíži. Ak má viac času (pastier a psy sú veľmi vzdialení), ovcu usmrť priamo na mieste. Ak je však pastier bližšie, ovcu uchopí za krk a na jej vlastných nohách ju akoby odvedie do krytu lesného porastu, kde útok dokoná. K útoku dochádza najčastejšie tam, kde sa pri pasení nepoužíva dostatok dobrých pastierskych strážnych psov, ktoré by vlka v dostatočnom predstihu odhalili a zmariť jeho útok. Menej časté sú u vlkov útoky priamo na nocujúce ovce v košiari. Je tomu tak preto, že nocujúce ovce v košiaroch sú chránené ešte aj elektrickým ohradníkom alebo na rohoch košiaru rozmiestnenými strážnymi psami (bohužiaľ často len na reťaziach). V prípade hlásenia strážnych psov väčšinou hneď zasahuje prítomný personál. Denné útoky vlkov na hospodárske zvieratá popisuje aj Rigg (2005).

Intenzita útokov vlkov na pasené hospodárske zvieratá sa zvyšuje v období dozrievania poľnohospodárskych plodín v nižších polohách, za ktorými odchádza aj tradičná korisť vlkov – raticová zver.

Pri útoku vlka na menšie hospodárske zvieratá (ovce, kozy a pod.) sú väčšinou typické najmä stopy po zahryznutí do krku obeť od spodnej strany a na pysku. Na odratom krku je možné vidieť zreteľné znaky po očných zuboch a výrazné krvné podliatiny po viacnásobných záhryzoch. V prípade väčšej koristi sa nachádza aj veľa pohryznutí na jej bokoch a stehnách, vzniknutých pri jej love. Okraje rán sú neostre, rozstrapkané, lebo vlk pri hryzení myká hlavou, trasie svoju korisť a trhá svalovinu. Ak lovila svorka vlkov, ktorá mala čas v pokoji skonzumovať svoju korisť, väčšinou sa nájde na mieste strhnutia len koža, ratice a prípadne obsah žalúdka. Dokonca, keď uloví početnejšia svorka menšiu korisť (napr. jelenča) možno v zimnom období nájsť na snehu len krvavé fláky a obsah žalúdka. Ak došlo ku konzumácii koristi, najčastejšie bývajú prvé vyhryzené vnútornosti brušnej dutiny, až potom svalovina. Hlava s krkom, prípadne koža, je konzumovaná ako posledná. Niekedy môže dochádzať k nadmernému zabíjaniu, tzv. surplus killing, kedy vlci zabijú alebo zrania viac domácich zvierat, než sú schopní sami skonzumovať. K tomuto chovaniu môže veľmi vzácne dôjsť i v prípade voľne žujúcej koristi za zvláštnych environmentálnych a klimatických podmienok, kedy antipredačné mechanizmy koristi zlyhajú, alebo sú v určitých okolnostiach potlačené. Zhodou vzácnych náhod sa tak predátor môže ocitnúť v blízkosti väčšieho počtu veľmi ľahko uloviteľnej koristi. Usudzuje sa, že predátor loví inštinktívne ľahko dostupnú korisť pre prípadné využitie v blízkej budúcnosti alebo pre ďalších rodinných členov. Pochopiteľne, v prípade napadnutia domácich

zvierat, ktoré majú antipredačné chovanie často potlačené či nemajú možnosť úniku, je nadmerné zabíjanie omnoho častejšie než v prípade divo-žijúcich kopytníkov. Nadmerné zabíjanie je možné eliminovať napríklad správnym použitím pastierskych psov. I v prípade, že sa vlkovi podarí prekonať zabezpečenie a ukoristí zviera na okraji stáda, vďaka ochrane pastierskych psov sa menej pravdepodobne dostane do blízkosti väčšieho počtu ľahko uloviteľnej koristi.

Prípady nadmerného zabíjania niekedy vyvolávajú otázku, či sa na stáde „necvičili“ loviť víčatá. Dôkazy pre takéto chovanie však chýbajú. Víčatá sú až do augusta väčšinou viazané na zhromaždiská, kam im potravu nosia rodičia. Vlci sa začínajú zúčastňovať spoločného lovu až vo veku 4 až 6 mesiacov, najskôr teda koncom leta, aktívne začínajú loviť až okolo veku 7-8 mesiacov, teda začiatkom zimy, kedy sa väčšina domácich zvierat už nie je na pastvinách. Najviac útokov na hospodárske zvieratá je však zaznamenaných v priebehu letného obdobia, kedy ešte nie sú víčatá schopné loviť väčšiu korisť.

Obr. 17 a18 Záhryzy na krku a končatinách koristi, vyžraté vnútorné orgány ovce, sčasti i svalovina a kosti. Zistené znaky poukazujú na útok vlka dravého (Drengubiak 2018).

5.2. Medveď hnedý

Medveď je po vlkovi druhým najvýznamnejším predátorom, pričom loví menej intenzívne ako vlky. Podľa hlásení chovateľov oviec na Slovensku vyplýva, že až v 70 % prípadoch útokov medveďa boli usmrtené len 1 alebo 2 ovce (Rigg, 2005). Ak k útoku dôjde počas pasenia, väčšinou zoberie len jednu ovcu, s ktorou rýchlo uniká do porastu. Jeho útok je často realizovaný aj v noci na ovce umiestnené v košiaroch. Vo viacerých prípadoch ho dokonca od útoku na košiar neodradí ani elektrický ohradník, cez ktorý sa prevalí a ovcu usmrť. Ako najlepšia prevencia útoku sa opäť ukazujú dobré pastierske strážne psy, aj keď ich použitie na voľno je v 90 % prípadoch nemožné z dôvodu hrozby napadnutia náhodných osôb prechádzajúcich v blízkosti salaša.

Pri útoku medveďa na menšie hospodárske zvieratá (ovce, kozy a pod.) využíva medveď na usmrtenie najmä svoju silu. Obeť si dokáže efektívne prichytiť labami a v kombinácii so záhryzom do krku alebo hlavy usmrť. Väčšiu korisť rýchlo usmrť silným úderom laby resp. ju ochromí úderom, ktorým jej poškodí zlomením chrčtice alebo inú dôležitú časť pohybového ústrojenstva. Na koristi, ktorú ulovil medveď možno nájsť často hlboké rany po pazúroch (na hlave, chrčte, končatinách a pod.). Ak došlo ku konzumácii koristi, najčastejšie býva vyhryzená oblasť lopatiek, rebier ako aj vnútornosti a vemená.

Najmä voľne žijúce zvieratá, ale niekedy aj hospodárske zvieratá strhnuté v blízkosti lesa si v prípade ich okamžitého neskonsumovania medveď odťahuje a zahrabáva pod lesnú

hrabanku, na ktorú zvykne navštíviť aj menšie konáre. K takto odloženej koristi sa medveď môže vracaať až kým ju úplne neskonzumuje.

Škody spôsobuje medveď na včelstvách, včelárskych zariadeniach a pomôckach. K útokom dochádza okrem extravilánov aj v intravilánoch obcí, najmä pri ich okrajoch susediacich s lesom, prípadne v lokalitách s prevládajúcim lazničským osídlením. Medveď nemá strach prichádzať do blízkosti ľudských sídiel aj počas denných hodín. Pri útoku dochádza často k zničeniu celých včelstiev, vrátane rámkov, plástov a zásob medu. Úle bývajú mnohokrát úplne rozbité, rozlámané. Pre medveďa nie je problém vniknúť aj do kočovných včelárskych vozov. Nevhodne a nedostatočne inštalovaný elektrický ohradník nie je pre medveďa veľkou prekážkou. Typickým znakom na poškodenom zariadení sú stopy po pazúroch, vyhryzené plásty a pri daždivom počasí možno nájsť aj stopy po zablatených labách.

Rovnako poškodzuje medveď aj krmidlá pre raticovú zver a sklady jadrových krmív. Aj v tomto prípade možno nájsť stopy po pazúroch a záhryzoch, i stopy po zablatených labách.

Časté sú prípady poškodenia ovocných stromov v záhradách a sadoch v čase dozrievania ovocia. Strom zostáva po útoku medveďa značne poškodený, spodné vetvy sú polámané a strhnuté k zemi. V snahe dostať sa k vyššie rastúcim plodom, medvede vyliezajú do koruny, pritom polámu množstvo vetiev. Na kôre kmeňa a hrubších vetvách zanechávajú stopy po pazúroch a po hryzení. V niektorých lokalitách stredného Slovenska dochádza najmä v čase dozrievania poľnohospodárskych plodín k lokálnemu zvýšeniu hustoty medveďov, ktoré následne spôsobujú výraznejší nárast škôd na poľnohospodárskych plodinách (kukurici, obilninách). Škody v rastlinnej výrobe sa najčastejšie prejavujú spásaním a pováňaním dozrievajúcich plodín, napr. kukurice, bezostnatej pšenice, ovsu, hrachu, zemiakov a pod. Škody na poľnohospodárskych plodinách vznikajú väčšinou kombináciou pôsobenia viacerých druhov zveri (raticová zver, medveď), čo spôsobuje následne problémy pri identifikácii pôvodcu škody a nárokovanií si náhrady.

Obr. 20 Zviera paralyzované úderom medveďa do oblasti panvovej kosti síce útok prežilo, ale neskôr muselo byť pre svoje zranenie utratené (ŠOP SR).

5.3. Rys ostrovid

Najmenej významnou šelmou z pohľadu škôd na hospodárskych zvieratách je rys. Aj keď sa útok rysa na ovce občas vyskytne, väčšinou sa salašom a paseným ovciam vyhýba. Z voľne žijúcej zveri je jeho častou korisťou srnčia zver a menšie cicavce a vtáky. Príležitostne si trúfne zaútočiť aj na jeleniu zver, najmä samice a mláďatá. Známe sú konflikty rysov z poľovníckymi psami, vo väčšine prípadov však išlo o náhodné stretnutie počas výkonu práva poľovníctva. Tieto stretnutia často končia smrteľným zranením psov.

Väčšiu korisť rys usmrčuje záhryzom do krku, najčastejšie do hrtana, čím ju usmrť udusením. Na uvedených častiach možno nájsť stopy po 1 až 2 záhryzoch v podobe malých dierok po dlhých očných zuboch. Dierky sú hlboké, ostro ohraničené, nerozstrapkané. Inde na tele sa žiadne záhryzy s krvnými podliatinami nenachádzajú, ale sa môžu vyskytnúť dosť hlboké škrabance po pazúroch, ktoré preniknú cez srst až do svaloviny. Veľkoplošné krvné podliatiny nie sú na tele prítomné. Menšiu korisť usmrčuje taktiež záhryzom do zátylku a potrasením, čím jej zlomí väzy.

Obr. 21 Väčšiu korisť usmrčuje rys záhryzom do krku, najčastejšie do hrtana, čím dôjde k uduseniu. Jelenica ulovené telemetricky sledovaným samcom (Slamka 2019).

Rys začína konzumovať ako prvú najmäsitejšiu svalovinu zo stehien, zriedkavo z lopatiek. Ak nie je vyrušený a neuloví ďalšiu korisť, vracia sa ku koristi pravidelne, kým ju celú neskonzumuje. Korisť požiera zväčša od zadnej časti tela smerom k prednej. Väčšinou uprednostňuje svalovinu pred konzumáciou vnútorností. Nakoniec zostáva z koristi len koža, chrbtica, hlava, kosti končatín a zažívacie orgány. Kostra je často neporušená, resp. končatiny môžu byť oddelené. Rys svoju korisť niekedy neúplne prihrabáva hrabankou, hlinou alebo snehom. Menšiu korisť môže vytiahnuť do rázsochy nižšieho stromu.

6. PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI Z CHOVU HOSPODÁRSKÝCH ZVIERAT A ICH OCHRANY

6.1. Útok vlkov

Zo získaných informácií vyplýva, že útok vlkov, ktoré neradi riskujú zranenie, je dlhodobá a precízne naplánovaná činnosť a môže sa uskutočniť v ktorúkoľvek nočnú aj dennú hodinu. K útokom dochádza počas celého roka, pričom ale vysoko prevažujú mesiace júl, august a september. Sezónne zmeny výskytu škôd s gradáciou v letných a skorých jesenných mesiacoch potvrdzujú aj Hell a kol. (2001) a Rigg (2005). V konkrétnom prípade, ktorý sa stal a podarilo sa ho zdokumentovať, bolo na pasienku asi 150 oviec, medzi nimi jedno jahňa, strážne psy chýbali. Vlky útočili približne o pol tretej po obede, pričom z čriedy odniesli jahňa. O dva dni sa útok zopakoval. Čriedu už strážila suka kaukazského ovčiaka. Vlk trpezlivo vyčkával v lese, kým suka pri obchádzaní čriedy zašla za briežok, priplazil sa k skupine oviec pasúcich sa v chládku na okraji lesa a chytiac jednu z nich za krk ju odtiahol do lesa. Aj tu sa potvrdilo pravidlo, že ak bol útok raz úspešný, znovu sa zopakuje. Z výskumov vykonávaných na Slovensku aj v zahraničí vyplýva, že pravdepodobnosť opakovaného útoku je až 70 % (Slamka a kol. 2015).

V ďalšom prípade zaznamenanom koncom mája 2018 na Kysuciach, nocovali ovce na pasienku v jednoduchom elektrickom ohradníku, ktorý slúžil na zamedzenie ich rozptylu, strážne psy chýbali. Vlky medzi 2 a 4 hodinou ráno prekonali ohradník a počas lovu jednu ovcu usmrtili a tri vážne zranili. Ďalších viac ako 20 oviec sa roztratilo po okolí.

6.2. Konflikt záujmov

Využívanie pastierskych strážnych psov sa často stretáva s nepochopením turistov, cykloturistov, hubárov či poľovníkov. Konfliktných situácií vzhľadom k stále sa zvyšujúcemu pohybu ľudí aj v tých najodľahlejších kútoch prírody bude pribúdať. Je zrejmé, že nikto nezostane ľahostajný pri stretnutí zoči voči s voľne sa pohybujúcim kaukazským ovčiakom na okraji pasienku a pes sa bude snažiť brechotom ochrániť svoju čriedu pred votrelcom (Obr. 22). K podobným stretnutiam s voľne sa pohybujúcimi psami neostávajú ľahostajný ani poľovníci, ktorí vo svojom revíri opakovane nachádzajú uštvané a potrhané kusy srnčej či jelenej zveri.

Obr. 22 Uvítanie na pasienku párom kaukazských ovčiakov vo výbornej kondícii (Slamka 2018).

Na obranu psov možno uviesť, že len máloktorý pes má vrodenuú agresivitu voči ľuďom. Agresívne správanie sa zvyčajne objavuje u psov uviazaných na reťaz. U plemien strážnych psov sú a boli po celé generácie potláčané poľovné vlastnosti. Jedinec, ktorý má neustálu snahu túlať sa, duriť ovce a lesnú zver, nemá pre praktické využitie význam a z chovu by mal byť vyradený.

6.3. Poznatky zo Škandinávie

Problematika konfliktov vznikajúcich medzi chovateľmi hospodárskych zvierat a veľkých šeliem nie je len záležitosťou Slovenska. Oveľa náročnejšiu situáciu majú napr. v niektorých oblastiach Škandinávie, kde sa systém chovu adaptoval na stav, pri ktorom absentovali veľké šelmy. Uvádzame poznatky, ktoré publikoval Findo a kol. v roku 2016. Nórsko je prevažne hornatá krajina, ktorá má len veľmi malý podiel ornej pôdy (2,9 %), a preto sa tam poľnohospodárska výroba zameriava predovšetkým na chov oviec, hovädzieho dobytku a na severe aj na tradičný chov sobov. Najmä ovce sa koncom jari vyhávajú na pašu, kde sa okrem zriedkavých kontrol pasú počas celej sezóny nestrážene. Na jeseň ich potom farmári zháňajú späť do ovčínov. Keďže pastviny sú v Nórsku veľmi chudobné, ovce sa nepasú v čriedach ako napríklad v našich podmienkach, ale roztrúsene jednotlivito alebo len v malých skupinách po celej okolitej krajine. V období bez výskytu šeliem bol tento málo nákladový a organizačne nenáročný systém pre farmárov vyhovujúci a pohodlný. S postupným návratom šeliem však začali pribúdať konfliktné situácie a ovce, ktoré pre šelmy predstavujú len ľahkú korisť, sa z pasienkov začali strácať. Na túto novo vzniknutú situáciu musel reagovať aj štát, ktorý si za cieľ stanovil zachovanie životaschopných populácií šeliem v krajine. Nespokojným farmárom a chovateľom hospodárskych zvierat sa začalo vyplácať za uhynuté zvieratá vysoké odškodné. Tento systém bol niekoľko rokov úspešný, no v súčasnosti, keď už ročné kompenzácie dosahujú hodnotu takmer 1 500 000 Eur sa situácia stáva neúnosnou. Narastá významnosť preventívnych opatrení ako je oplocovanie, stráženie oviec psami, premiestňovanie oviec na menej nebezpečné lokality, zvýšenie intenzity ich kontroly a sledovania, skrátenie obdobia voľného pasenia, či zmena druhu chovaných zvierat. Tieto opatrenia sú síce čiastočne účinné, no pre farmárov veľmi nákladné a prácne. Tiež je veľmi ťažké zmeniť, či len čiastočne obnoviť roky zaužívaný a tradičný systém chovu.

6.4. Ochrana hospodárskych zvierat v Namíbií

S cieľom znížiť konflikty spôsobené útokmi šeliem, najmä gepardov, boli v Namíbií na ochranu čried hospodárskych zvierat skúšobne nasadené strážne psy. Viac ako 140 kangalov odchovaných v spoločnosti hospodárskych zvierat bolo bezplatne pridelených farmárom. Zaujímavosťou je, že všetky psi boli kastrované, aby sa zamedzilo kríženiu s lokálnymi plemenami psov. Efekt tohto skúšobného programu sa hodnotil na základe dotazníkového prieskumu, v ktorom sa hodnotili tri základné vlastnosti strážnych psov – spoľahlivosť, vernosť a stráženie. Program dopadol úspešne, kde viac ako 70 % farmárov neevidovalo počas roka žiadny útok, pričom v predchádzajúcom období strácali až 10 kusov ročne. Vyskytovali sa však aj problémy a to prevažne pri mladých psoch do veku jedného roka, ktoré pri hre v niektorých prípadoch zvieratá aj usmrtili (Marker a kol. 2010)

6.5. Výsledky projektu ŠELMY SK-CZ

Ako sme už uviedli v kapitole 5.3, rys ostrovid je z pohľadu škôd na hospodárskych zvieratách najmenej významnou šelmou. Potvrdzujú to aj výsledky riešeného medzinárodného projektu Interreg Šelmy SK-CZ, jedným z výstupov ktorého je aj táto príručka. Telemetricky sledovanému samcovi bolo počas obdobia ôsmich mesiacov na základe GPS súradníc dohľadaných 23 kusov koristí raticovej zveri, 16 kusov srnčej a 7 kusov jelenej. Za celé sledované obdobie, od 23.3.2019 – 30.11.2019, lovil rys len raz v blízkosti ľudských obydľí (Obr. 23). Išlo o sezónne obývanú usadlosť, v okolí ktorej sa už hospodárske zvieratá dlhšie nechovajú. Pobytové znaky, ale aj starostlivo oplotené ovocné stromy naznačujú, že uvedená oblasť je intenzívne navštevovaná srnčou a jeleňou zverou. K ľudským obydliam sa inak vo svojom domovskom okrsku s veľkosťou takmer 150 km² samec približoval len výnimočne, najmä pri prechodoch hustejšie osídlenými údoliami. Telemetricky sledovanej samici bolo počas obdobia piatich mesiacov 15.4.2019 – 6.9.2019 dohľadaných deväť úlovkov srnčej zveri. V rámci tohto obdobia vyviedla štyri mláďatá. V okolí ľudských obydľí sa pohybovala častejšie ako samec – na lov často využívala okraje lesov a kosených lúk v rámci chatových oblastí, alebo roztrúsených usadlostí.

Oba jedince vo väčšine prípadov konzumovali najskôr zadnú polovicu tela, najmä stehná. Ku koristi sa vždy vracali, ale v mnohých prípadoch ich o ňu pripravila diviacia zver.

Obr. 23 GPS pozície telemetricky sledovaného samca rysa ostrovida zaznamenané v roku 2019 v blízkosti ľudských usadlostí v Javorníkoch (Zdroj NLC).

Početnejšie útoky rysov na hospodárske zvieratá uvádzajú Breitenmoser a kol. 2010. Išlo o re-introdukované rysy v oblasti Álp. Útoky na hospodárske zvieratá (najmä ovce) boli evidované najmä v období s výrazným poklesom stavov srnčej zveri – ich najvýznamnejšej koristi.

V rámci riešenia projektu Interreg Šelmy SK-CZ sa zdokumentovalo viacero útokov šeliem na hospodárske zvieratá. V jednotlivých prípadoch išlo aj o oblasti, kde údaje o výskyte veľkých šeliem v predchádzajúcom období absentovali (Machciník 2018 – nepublikované). Pôvodca útoku sa identifikuje na základe podrobnej obhliadky usmrtených zvierat. Časť záznamu z vykonanej obhliadky škody po reálnom útoku vlkov uvádzame nasledovne:

V čase rozhodujúcej udalosti bolo na predmetnej lokalite voľne prenocované stádo oviec, mimo elektrického ohradníka alebo ohrady, za prítomnosti pastiera a dvoch pastierskych psov. Rozsah škody bol zistený ráno prítomným pastierom. Následkom útoku boli usmrtené 4 ovce – chovné bahnice. Jedno jahňa a jedna bahnica boli vážne poranené a boli na mieste utratené. Usmrtená ovca mala zožraté vnútornosti a svalovinu na trupe a predných končatinách, rebrá boli ohryzené približne do polovice ich dĺžky. Ovca bola usmrtená udusením – záhryzom do krku (zospodu), vemenó, hlava, zadná časť bola nedotknutá, na koži neboli stopy po pazúroch. Podľa spôsobu usmrtenia, požerkov a záhryzov bol pôvodcom škody vlk dravý, v blízkosti lokality bol nájdený aj starší trus vlka.

Na základe tohto aj ďalších záznamov možno konštatovať, že chovatelia v oblastiach so zriedkavým výskytom alebo dlhšou absenciou veľkých šeliem (konkrétne vlkov) nie sú na útoky pripravení a nevykonávajú takmer žiadne preventívne opatrenia. Prítomnosť staršieho trusu vlka nájdeného v okolí pasienkov tiež naznačuje, že útok pravdepodobne predchádzalo zmapovanie situácie a zhodnotenie rizík.

Obr. 24 Správne vycvičené strážne psy vo dne aj v noci sprevádzajú čriedy oviec a zastrašujú šelmy výhražnými prejavmi a postojmi, čím narúšajú postupnosť jednotlivých fáz lovu (Slamka 2016).

7. AKO POSTUPOVAŤ PRI VZNIKNUTEJ ŠKODE

7.1. Postup

Je množstvo chovateľov oviec či včelárov, ktorí sa ešte nestretli s tým, ako a komu nahlásiť prípadnú škodu, ktorá im vznikla na stáde oviec, či na včelstvách. Niektorí z nich dokonca ani netušia, že niečo také ako štátne kompenzácie za škody existujú.

Čo teda hovorí o danej problematike legislatíva? Samotné škody spôsobené chránenými živočíchmi rieši zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov a to v ustanoveniach uvedených v paragrafoch § 97 až § 102. V zmysle tohto zákona veľké šelmy predstavujú určené živočíchy, pri ktorých štát zodpovedá za škody na poľnohospodárskych plodinách, hospodárskych zvieratách, včelstvách, pastierskych strážnych psoch, drevinách, okrem rysa aj na poľovnej zveri a v neposlednom rade, aj na živote a zdraví ľudí.

Škody spôsobené veľkými šelmami riešia tiež jednotlivé programy starostlivosti (PS), ktoré sú vypracované pre rysa ostrovida, vlka dravého a medveďa hnedého. Uvedené PS o veľké šelmy predstavujú základné návody, ako chrániť majetok (tzv. preventívne opatrenia) pred škodami spôsobenými veľkými šelmami a tiež ako uplatňovať nárok na úhradu finančných prostriedkov v prípade, že takéto škody vzniknú (<https://www.minzp.sk/ochrana-prirody/druhova-ochrana/programy-starostlivosti/>).

Celá ôsma časť zákona o ochrane prírody a krajiny: „Náhrada škody spôsobená živočíchmi“ je venovaná práve škodám spôsobeným určenými živočíchmi, teda aj veľkými šelmami. Táto časť má množstvo paragrafov a odstavcov. V tejto príručke sme zamerali pozornosť na najčastejšie vznikajúce škody na hospodárskych zvieratách, predovšetkým na ovciach a kozách a škody na včelstvách. Chronologicky uvádzame jednotlivé kroky procesu od nahlásenia po spracovanie vzniknutej škody:

1. Najdôležitejšie je čo najskôr písomne udalosť o škode nahlásiť príslušnému orgánu ochrany prírody (príslušný okresný úrad, odbor starostlivosti o životné prostredie) v územnej pôsobnosti ktorého škoda vznikla, o čom hovorí § 100, ods. 1 vyššie citovaného zákona. V praxi to znamená, že poškodený písomne do dvoch dní nahlási škodu príslušnému okresnému úradu.
2. Príslušný okresný úrad následne po ohlásení škody zvolá do troch dní šetrenie za účasti poškodeného a dotknutých orgánov štátnej správy (§ 101, ods. 1), čo v praxi znamená, že poškodený, zástupca okresného úradu, veterinár a zamestnanec Štátnej ochrany prírody SR sa stretnú na mieste, kde škoda vznikla za účelom jej posúdenia. Spíše sa protokol (VZOR č. 1) a zaistia sa dôkazy (fotodokumentácia, zabezpečenie majetku a pod.).

Odporúčanie mimo citovaný zákon:

Ideálne je škodu písomne nahlásiť príslušnému okresnému úradu, bezprostredne po zistení škody a zároveň telefonicky kontaktovať zamestnanca Štátnej ochrany prírody SR (zoológa zodpovedajúceho za príslušnú oblasť). Prečo uvádzame toto odporúčanie? Ak poškodený splní vrchnú lehotu nahlásenia škody do dvoch dní a okresný úrad do troch dní od ohlásenia škody zvolá šetrenie, prebehnúť môže celkovo až 5 dní. Vo väčšine prípadov nie je možné po 5 dňoch od vzniku škody objektívne posúdiť, či ide o škodu spôsobenú chráneným živočíchom, resp. veľkou šelmou (štádium rozkladu riešených zvierat, nepriaznivé poveternostné podmienky, vďaka ktorým zanikne možnosť prípadného stopovania pôvodcu škôd a pod.) a náhrada škody nebude priznaná.

3. Po skončení terénnej obhliadky a preukázaní, že škoda bola spôsobená veľkou šelmou je pre poškodeného ďalším krokom podanie písomnej žiadosti o úhradu vzniknutej škody na príslušný okresný úrad (VZOR č. 2) čo upravuje § 100, ods. 2 vyššie citovaného zákona. V praxi to znamená, že poškodený zašle písomnú žiadosť na príslušný okresný úrad – odbor starostlivosti o životné prostredie so všetkými potrebnými dokladmi a podkladmi (Zoznam). To všetko je potrebné vykonať v termíne do jedného mesiaca odo dňa, keď sa o škode dozvedel, najneskôr však do šiestich mesiacov odo dňa, keď škoda vznikla.
4. Veľmi dôležité pri žiadosti o náhradu škody je uvedomiť si skutočnosť, že pokiaľ stádo hospodárskych zvierat, poľnohospodárske plodiny, dreviny, alebo včelstvá neboli dostatočne zabezpečené voči škodám, štát za škodu nezodpovedá a teda škoda nemôže byť uznaná a neskôr ani kompenzovaná.

Obr. 25 Ovca poranená pri útoku vlkov (Drengubiak 2018).

VZOR č. 1 Záznam z miestneho šetrenia škôd spôsobených šelmami

Záznam z miestneho šetrenia škôd spôsobených šelmami

Miesto konania: Poškodený:	Deň:
-------------------------------	------

Členovia komisie:

Obvodný lesný úrad
Obvodný úrad životného prostredia
Obecný úrad v.....
Užívateľ poľovného revíru
Zástupca MO SZV v/v prípade škôd na včelstvách/
Obvodný veterinár
Odborná organizácia OPaK

Miesto a vznik škody:

Miesto škody/lokalita:.....	Poľovný revír:.....
k.ú.....	Dátum vzniku škody:
čas:.....	
Dátum nahlásenia škody na Obvodný úrad ŽP:.....	

Popis vzniku škody:

.....
.....
.....
.....

Prehľad škôd na vybraných domestikovaných živočíchoch a poľovnej raticovej zveri¹

Druh	Pohlavie	Usmrtené /ks/	Zranené a následne utratené /ks/	Zranené a ošetrené /ks/	Uplatňovaná výška škody /Eur/
SPOLU					

¹ platí pre oblasti s celoročnou druhovou ochranou určených živočíchov**Prehľad škody na včelstvách:**

Poškodenie včelína	Počet zničených včelstiev/rodín	Počet poškodených včelstiev	Uplatňovaná výška škody
SPOLU			

Iné škody/ popis/:

.....
.....uplatňovaná výška škody /Eur/.....

Popis znakov na usmrtených/zranených zvieratách:

Časť tela	Zranenia	Možný pôvodca
hrtan (alebo šija)		
hlava		
väzy (chrbtica)		
chrbát		
hrudník		
brušná dutina		
brucho		
stehná		
ramená		
koža		
podkožné krvácanie		
iné zistené pobytové znaky (trus, stopy, srst')		

Výsledok:

- pôvodcu je možné (celkom) určite určiť, bol to
- pôvodcu nie je možné na základe nájdených znakov určiť

Zhodnotenie preventívnych ochranných opatrení uskutočnených poškodeným proti šelmám v čase vzniku škody:

Pastieri /ostraha

Priezvisko	Meno	Činnosť v čase vzniku škody	Vzdialenosť od stáda

Strážne psy:

Rasa	Veľkosť ²	Držanie ³	Vzdialenosť od stáda /m/	Správanie ⁴	Následky ⁵

² malý, stredný, veľký

³ priviazaný, voľne pustený

⁴ útek, prestrašenie, obrana stáda

⁵ bez následkov, zranený, usmrtený

Umiestnenie stáda:

- zvieratá voľne pustené
- zvieratá uzavreté v ohrade/objekte

Druh objektu	Vzdialenosť od lesa/porastov /m/	Množstvo hosp. zvierat /ks/	Druh materiálu	Výška ohrady

Ochranné technické zariadenia (OTZ):

- odplašovacie zariadenia.....
- elektrické ohradníky: typ..... napätie..... zdroj el. energie.....
počet a hustota el. vodičov.....
výška OTZ.....
technický stav zariadenia: • dobrý • zlý

U kočujúcich včelárov

Prihlásenie na Obecnom úrade v	• áno/nie
Súhlas majiteľa/správca na vstup na pozemok a umiestnenie včelstva	• áno/nie
Číslo kočovného preukazu.	

Návrh preventívnych opatrení proti ďalšiemu vzniku škôd:

.....

Realizácia v minulosti odporučených preventívnych opatrení:

.....

Stanovisko komisie k úhrade škody:

Pôvodca škody:
Úhrada škody: • plná výška • čiastočná úhrada
Priznaná úhrada /Eur/

Prípadný nesúhlas členov komisie k spoločnému stanovisku:

.....

Prílohy:

fotodokumentácia:

zapísal:

podpisy členov komisie:

.....

7.2. Podmienky pre uplatnenie náhrady škody

Činnosť veľkých šeliem, označovaná z pohľadu chovateľov hospodárskych zvierat príp. poľovníkov ako škodlivá, súvisí predovšetkým s ich potravnou aktivitou. O škodách, ktoré veľké šelmy spôsobovali obyvateľstvu už v minulosti, svedčí aj to, že tieto šelmy boli považované za škodlivé, a vtedajšie právne normy a inštrukcie dovoľovali, resp. aj priamo nariaďovali ich voľný lov, lepšie povedané ich zámerné ničenie.

V zmysle platnej legislatívy na úseku ochrany prírody a krajiny sa uvádza, že za škodu spôsobenú na území Slovenskej republiky tzv. určenými živočíchmi, ku ktorým patria aj veľké šelmy, zodpovedá štát. Samozrejme za podmienok, v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov a vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov. Štát teda zodpovedá za škody spôsobené veľkými šelmami na:

- živote a zdraví fyzickej osoby,
- vybraných domestikovaných živočíchoch,
- psoch používaných na stráženie vybraných domestikovaných živočíchov pred útokmi šeliem, za ktoré sa považujú psy, pri ktorých výcviku sa používajú odlišné metódy ako pri výcviku služobných, ovčiarskych a poľovnícky upotrebitelných psov, a veľké ovčiarske psy,
- rybách chovaných na hospodársky chov rýb v rybníkoch, rybochovných zariadeniach alebo malých vodných nádržiach osobitne vhodných na chov rýb,
- včelstvách a včelárskych zariadeniach,
- nepozberaných poľných plodinách,
- drevinách alebo lesných porastoch,
- poľovnej raticovej zveri v oblastiach s celoročnou druhovou ochranou veľkých šeliem.

V prípade, že škoda bola spôsobená veľkou šelmou držanou alebo chovanou v ľudskej opatere alebo veľkou šelmou, ktorá unikla, štát za takúto škodu nezodpovedá. Rovnako nezodpovedá ani v prípade škody, ktorá vznikla fyzickej osobe pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s nimi alebo pri plnení služobných úloh alebo iných obdobných činností alebo v súvislosti s nimi a nezodpovedá ani za škodu, ktorá vznikla na lovcovi pri love veľkej šelmy, ktorá škodu spôsobila.

Náhradu škody na vybraných domestikovaných živočíchoch možno poskytnúť, ak:

- kôň, osol a ich krížence, dobytok, ovca, koza alebo ošípaná boli v čase rozhodujúcej udalosti umiestnené v uzatvorenom objekte alebo v elektrickom ohradníku alebo pri ich umiestnení v čase, keď nastala skutočnosť, v ktorej priamom dôsledku došlo ku škode (tzv. „rozhodujúca udalosť“), mimo uzatvoreného objektu alebo elektrického ohradníka boli pod priamym dohľadom fyzickej osoby a voľne pusteného pastierskeho psa,
- hydina, králiky a kožušinové živočíchy boli v čase rozhodujúcej udalosti umiestnené v uzatvorenom objekte.

Náhradu škody na včelstvách a včelárskych zariadeniach možno poskytnúť, ak včelárske zariadenie bolo v čase rozhodujúcej udalosti trvale oplotené alebo v elektrickom ohradníku.

Náhradu škody na poľných plodinách nemožno poskytnúť, ak neboli pozbierané v agrotechnickom termíne na ich zber, obvyklom pre dané územie. Náhrada škody sa však poskytne, ak sa zber v agrotechnickom termíne neuskutočnil zo závažného dôvodu, najmä z dôvodu ochrany prírody a krajiny.

V prípade, že bola škoda spôsobená veľkými šelmami mimo doby ich druhovej ochrany, náhradu škody nemožno poskytnúť.

Pri škode spôsobenej veľkými šelmami na majetku sa uhradí poškodenému skutočná vzniknutá škoda. Pri škode na domestikovaných živočíchoch, pastierskych psoch a rybách sa uhradí len škoda, ktorá vznikla v dôsledku ich usmrtenia alebo zranenia spôsobeného veľkou šelmou. Na preukázanie rozsahu škody možno dať vyhotoviť a použiť znalecké posudky.

VZOR č. 2 Príklad žiadosti o náhradu škody spôsobenej chráneným živočíchom

Žiadateľ:

Okresný úrad,

.....

.....

.....

Vec: Žiadosť o náhradu škody spôsobenej chráneným živočíchom – medveďom hnedým

Žiadam o náhradu škody, ktorá mi vznikla dňa 26. 6. 2017, kedy som zistil, že mi medveď hnedý zničil 5 rodín včiel (5 úľov, každý s 10-timi rámkami „B“ v plodisku a 20-timi rámkami „B/2“ v dvoch nízkych nadstavkoch – medníkoch), ktoré som mal umiestnené v katastri mesta Zvolen, v oplotenom areáli. V ten istý deň som škodu nahlásil na OÚ Zvolen a hneď sa uskutočnilo aj miestne šetrenie (viď. Priložený záznam).

Náhradu škody žiadam vo výške obvyklých cien poškodených položiek podľa nasledovnej tabuľky (bez vyčíslenia hodnoty medových zásob):

Názov poškodenej položky	Obvyklá jednotková cena*	Vzniknutá škoda
5 včelstiev v letnej sile + 5 včelích matiek (voľne spárených)	100 € / 1 včelstvo 10 € / 1 matka	550 €
5 drevených úľov – komplet	90 € / 1 úľ	450 €
150 rámkov	0,50 € / 1 rámkový prírez	75 €
Cca 20 kg voskových plástov (v hodnote 8 kg medzistienok potrebných na 150 zničených rámkov)	8 € / 1 kg medzistienky	64 €
SPOLU		1 139 €

*podľa priloženého cenníka NPPC-VÚŽV Nitra, Ústav včelárstva Liptovský Hrádok

Čestne prehlasujem, že včely boli mojím vlastníctvom.

Náhradu škody žiadam uhradiť na účet č.:

IBAN SK.....

(potvrdenie o vedení účtu prikladám)

Vo Zvolene,

.....

Podpis

8. LITERATÚRA

1. Blättler, L., Findo, S. 2018. Jak pasteveční psi chrání stáda. Metodická příručka pro ochranu stád pomocí pasteveckých psů. Metodika AOPK, Praha 46 s.
2. Breitenmoser, U., Ryser, A., Molinari-Jobin, A., Zimmermann, F., Haller, H., Molinari, P., Breitenmoser-Würste, Ch. 2010. The changing impact of predation as a source of conflict between hunters and reintroduced lynx in Switzerland. In: Macdonald, D. W., Lovridge, A. J. eds. *Biology and Conservation of Wild Felids*. Oxford University Press. p. 493-505.
3. Červený, J., Hell, P., Slamečka, J. a kol. 2004. *Encyklopédia poľovníctva*. Ottovo nakladateľství, s. r. o. Praha.
4. Danko, Š. 2012. Šakal zlatý – *Canis aureus*, pp. 423-424. In: Krištofík, J. & Danko, Š.: *Cicavce Slovenska – rozšírenie, bionómia a ochrana*. Veda, Bratislava.
5. Findo, S., Skuban, M. 2011. Ako chrániť hospodárske zvieratá proti veľkým šelmám. Spoločnosť pre karpatskú zver. Zvolen, 100 s. ISBN 978-80-970835-2-6
6. Findo, S., Slamka, M. 2014. Ochrana pasúcich sa zvierat proti šelmám. *Roľnícke noviny* 85(51):26. (17.12.2014).
7. Findo, S., Slamka, M., Mikušová, M., Janda, S. 2016. Veľké šelmy a chov hospodárskych zvierat v Škandinávii. *Naše poľovníctvo* 1/2016, s. 6-7.
8. Hell, P., Bleho, Š. 1995. Novodobý výskyt šakala obyčajného (*Canis aureus*) na Slovensku. *Folia Venatoria* 25: 183-187.
9. Hell, P., Slamečka, J., Gašparík, J., 2001: *Vlk v slovenských Karpatoch a vo svete*. PaRPRESS Bratislava, 182 s., ISBN 80-88789-65-6.
10. Kalaš, M. 2017. Organizované priame pozorovania medveďa hnedého (*Ursus arctos*) v oblasti národného parku Malá Fatra. In: Kalaš, M., Kicko, J. 2017. *Výskum a ochrana Malej Fatry*. Zborník referátov z konferencie. Gbeľany 5.10.2017. str. 76.
11. Kruuk, H., 1972. Surplus killing by carnivores. *Journal of Zoology* 166: 233–244.
12. Marker, L., Dickman, A. J., Gus, M., Mills, L., Macdonald, D. W. 2010. Cheetahs and ranchers in Namibia: a case study. In: Macdonald, D. W., Lovridge, A. J. eds. *Biology and Conservation of Wild Felids*. Oxford University Press. p. 493-505.
13. Mošanský, A. 1995. Vlk šakal (*Canis aureus*) na Slovensku, pp. 107-108. In: Urban, P. & Baláž, D. (eds.). *Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku*. Slovenská agentúra životného prostredia – centrum Banská Bystrica, SAV Zvolen, 157 s.
14. Rigg, R., 2005. Livestock depredation and guarding dogs in Slovakia. *Carnivore damage prevention news*, 8, p. 17 – 27.
15. Rigg, R., Gorman, M. 2005. Potrava medveďa hnedého (*Urus arctos*): nové výsledky z tatranskej oblasti a porovnanie metód výskumu. *Výsu ochrana cicavcov VII*: 61-79.
16. Rigg, R., Gorman, M., 2006: *Predácia veľkých šeliem na ovce na Slovensku*. *Výskum a ochrana cicavcov na Slovensku VII, ŠOP SR*, s. 81 – 89, ISBN 80-89035-71-X.
17. Rigg, R. 2010. *Pasteveční psi*. Praktická příručka pro chovatele ovcí a koz. Hnutí Duha - místní skupina Olomouc. 48 s.
18. Slamka, M., Findo, S., Buzáková, Z. 2015. Uviaž ho ďalej, aby nedočiahol! *Roľnícke noviny* 86 (52): 21-22. (23.12.2015).
19. Slamka, M., Kaštier, P. and Schwarz, M. 2017. The golden jackal in Slovakia. *Canid Biology & Conservation* 20(9):38-41.

20. Slamka, M., Duľa, M., Krojerová, J., Turbáková, B. 2019. Rys ostrovid – Průběžné výsledky výzkumu největší evropské kočkovité šelmy z příhraniční oblasti České a Slovenské republiky. Svět myslivosti 20 (8):38-41.
21. Sládek, J., Mošanský, A. 1985. Cicavce okolo nás. Osveta, Martin, 288 s
22. Urban, P. Veľká trojka na Slovensku – ako ju vníma verejnosť? Quaestiones rerum naturalium 2(2):133-150. UMB B. Bystrica.
23. Verhoef-Verhallen, E. 2010. Veľký atlas plemen PSI. Rebo productions. 544 s. ISBN 978-80-255-0433-8.
24. Bučko, J., Kaštier, P. 2014. Výskum a monitoring populácií veľkých šeliem a mačky divej na Slovensku. NLC Zvolen. 30 s.
25. Najmanová, D., Humpál, Z. 1981. Atlas plemien psov. Státní zemědělské nakladatelství Praha. ISBN 80-07-00025-9.
26. Program starostlivosti o vlka dravého (*Canis lupus*) na Slovensku. <https://www.minzp.sk/oblasti/ochrana-prirody-krajiny/druhova-ochrana-prirody/programy-starostlivosti/>